

Kan det å utvikle en kontekstuell profesjonsetikk hjelpe sosionomen å løse etiske dilemmaer som oppstår i arbeidshverdagen? Og hvilket utgangspunkt skal denne etikken ha?

Kandidatnummer: 7014

VID vitenskapelige høgskole

Diakonhjemmet Oslo

Bacheloroppgave

Bachelor i sosialt arbeid

Kull: SOS DEL 12

Antall ord: 8800

3. mai 2017

Men al sand Hjælp begynder med en Ydmygelse. Hjælperen maa ydmyge sig under Den, han vil hjælpe, og herved forstaae at det at hjælpe ikke er at herske, men at tjene, at det at hjælpe ikke er at være den Hærkesygeste, men den Taalmodigste, at det at hjælpe er Villighed til indtil videre at finde sig i at have Uret, og ikke forstaae hvad den Anden forstaaer.

Søren Kierkegaard (1859)

1. Innledning	2
1.1 Valg for tema til oppgaven	2
1.2 Egen forforståelse	3
1.3 Problemstilling	3
1.4 Sosialfaglig relevans	4
1.5 Avgrensing	4
1.6 Begrepsavklaring	5
1.6.1 Profesjon	5
1.6.2 Etisk dilemma	5
1.6.3 Prinsippbasert etikk	5
1.6.4 Ikke-prinsippbasert etikk	5
1.6.5 Integritet	6
2. Metode	7
2.1 Litteraturstudie	7
2.2 Valg av litteratur	7
2.3 Kildekritikk	8
2.4 Oppgavens struktur	9
3. Sosialt arbeid	10
3.1 Profesjon – hva er det?	11
3.2 Integritet i sosialt arbeid	12
4. Hva er etikk?	13
4.1 Profesjon- og yrkesetikk	13
4.2 Sosionomenes yrkesetiske grunnlagsdokument	14
4.3 Profesjonsetisk basis	15
4.3.1 Basis i det politiske mandat	16
4.3.2 Basis i profesjonsinteresser	16
4.3.3 Basis i allmenn etiske momenter	17
4.4 En fjerde basis – kontekstuell etikk	17
4.5 Prinsippbasert etikk	18
4.5.1 Pliktetikk	18
4.5.2 Kant og pliktetikken	19
4.5.3 Det kategoriske imperativ	19
4.6 Ikke-prinsippbasert etikk	20
4.6.1 Nærhetsetikken og den etiske fordring	20

4.6.2 Den andres ansikt	21
5. Drøfting	23
5.1 Er sosialt arbeid en profesjon?	23
5.2 Profesjon og etikk	24
5.2.1 Pliktetikk og profesjon	24
5.2.2 Nærhetsetikk og profesjon	25
5.3 Kontekstuell etikk	26
6. Avslutning	27
6.1 Videre arbeid	27
7. Litteratur	29

1. Innledning

Grace er en dame på 50 år, som er flyktning. Hun sitter i rullestol og sliter i perioder psykisk. Hun er diagnostisert med PTSD etter en traumatisk flukt fra hjemlandet, og er preget av sterke paranoide tanker. Hun snakker dårlig norsk og er i liten grad integrert i samfunnet. Grace forsvant i en periode og levde på gata i Oslo. Når hun ble funnet, var hun i dårlig form og ble lagt inn på rehabiliteringsinstitusjon. Fra den ble Grace flyttet på sykehjem, men her fant hun seg ikke til rette. Det ble lett etter en passende bolig til Grace, og hun flyttet til en bolig hvor hun skulle motta hjelp fra psykisk helseteam i kommunen. Men Grace var sint. Hun utagerte når de ansatte i helseteamet kom hjem til henne, var sint og ufin. Helseteamet ville ikke jobbe med Grace mer, de var bekymret for sine ansatte.

1.1 Valg for tema til oppgaven

Episoden jeg beskriver over, har jeg som sosionom møtt i min jobb da jeg jobbet i et lavterskeltiltak for de dårligst fungerende, som motsatte seg eller ikke klarte å ta imot hjelp fra de ordinære tjenestene de hadde tilgang til. Dette er mennesker det kan være krevende å arbeide med, og det krever mye av oss som sosionomer og som mennesker. I jobben med andre mennesker vil vi som den profesjonelle part mange ganger stå overfor situasjoner hvor vi må ta valg. Valg om hva vi skal gjøre, hva vi bør mene, hva vi tenker er best og hvordan vi skal forholde oss til den vi skal hjelpe. Med oss har vi vår kunnskap, både den formelle og den uformelle. Vi har med oss lover og forskrifter som regulerer hvordan vi skal gå frem. Vi har med oss kulturen fra det arbeidsstedet vi tilhører, og de rammene som vår arbeidsgiver gir oss. I det store og det hele er det ganske mange som har meninger og tanker om hvordan vi som sosionomer skal jobbe i det daglige. Det finnes fordommer og antakelser om hvordan vi jobber som vi som en profesjonsgruppe må bruke tid på å bryte ned og samtidig opplever sosionomen å bli møtt med forventninger om at vi i løpet av kort tid skal utrette mirakler.

1.2 Egen forforståelse

Tanken om etikk springer ut av følgende forforståelse for meg; alle mennesker har verdier og normer de retter sine handlinger etter både i jobb og privat. For de av oss som har valg å jobbe innenfor helse og omsorg på ulike nivåer finnes det ulike retningslinjer for etikk, alt etter hvilken profesjon vi har utdannet oss til, og hvor vi har vår arbeidsplass. Sosionomen møter sine klienter på ulike arenaer og vil oppleve å stå i mange utfordringer og spenninger sammen med dem. Vi skal forholde oss til dem som medmennesker, gjennom å akseptere at de er de menneskene de er. Det være seg om de har store psykiatriske problemer, de sliter med rusmisbruk eller er kriminelle. Vi skal som fagpersoner se gjennom dette og være tilstede i livet deres på en måte som gir meningsfull hjelp og veiledning for dem. For meg handler dette om å være bevisst på det etiske og mellommenneskelige, og det er noe jeg er nysgjerrig på og stiller meg undrende til.

1.3 Problemstilling

Gjennom egen jobb og praksis undrer jeg på hvilken plass etikken har i det daglige arbeidet med klienter, om den er til «pynt», eller om den ligger bevisst hos den profesjonelle i møtet med klienter. Episoder jeg selv har opplevd, og historier jeg har hørt, kan legge til grunn at det etiske perspektivet i det sosialt arbeid blir stemoderlig behandlet i det daglige. Profesjonsetikk er et stort tematisk område og ut fra den forforståelsen jeg har, har jeg lyst å se nærmere på profesjonsetikkens basis og utviklingen av kontekstuell etikk som en løsning på noen av de utfordringene vi som sosionomer kan oppleve i arbeidshverdagen vår.

I lys av dette, har jeg kommet frem til at jeg i oppgaven ønsker å undersøke følgende;

Kan det å utvikle en kontekstuell profesjonsetikk hjelpe sosionomen å løse etiske dilemmaer som oppstår i arbeidshverdagen? Og hvilket utgangspunkt skal denne etikken ha?

1.4 Sosialfaglig relevans

Hos FO (2016) defineres sosialt arbeid som et fag med et tydelig samfunnsmandat. I det ligger det at gjennom yrkesutførelsen skal sosionomen fange opp og reflektere over de endringer og utfordringer samfunnet står over. Levin (2004) peker på hva den internasjonale sosionomorganisasjonen, IFSW, legger vekt på at sosionomer intervenerer i situasjoner hvor 5 mennesker samhandler med sine omgivelser med sikte på å løse problemer. Sosialt arbeid ses som et praktisk og samfunnsomfattende prosjekt, hvor målet er sette fokus på likeverd og respekt. Videre skal sosionomen bidra til at mennesker, uansett livssituasjon, skal møtes på sine behov og få brukt sine ressurser. Samtidig er en viktig del av sosionomens hverdag å skulle forvalte de føringer som legges politisk for hvordan mennesker i marginaliserte posisjoner i samfunnet skal møtes. Sosialt arbeid innehar alltid et perspektiv av makt, myndighet og sosial kontroll. Som yrkesutøver er sosionomen satt til å iverksette samfunnets helse- og omsorgspolitik. Muligheten til å avgjøre spørsmål som har store konsekvenser for den enkelte gjør at mandatet som er gitt sosionomene skal forvaltes med forsiktighet (FO 2016). Identiteten til sosionomen knyttes til solidaritet med utsatte grupper, og etiske dilemmaer som kommer frem gjennom dømmekraft, moral og standarder bør i stor grad gjennomsyre alt arbeid som gjøres innenfor sosialt arbeids rammer.

1.5 Avgrensing

Temaene som oppgaven tar utgangspunkt i; sosialt arbeid, etikk og profesjonalitet, dekker store kunnskapsområder. Oppgaven må derfor avgrenses, slik at det blir overkommelig å skrive oppgaven. Når det gjelder sosialt arbeid, og sosionomen, vil oppgaven forholde seg til sosionomen i kontekst som ambulant miljøterapeut, eller miljøterapeut i institusjon eller bemannet bolig. Når det gjelder etikk, er det den daglige bruken av etikk og integritet jeg ønsker å se nærmere på, de utfordringene og problemene som oppstår i det å jobbe tett på klienter med utfordrende holdninger og atferd. I korte trekk vil det etiske landskapet rundt helse og omsorgsarbeid skisseres, men oppgaven avgrenses ved at to retninger innen etikk, henholdsvis

pliktetikk og nærhetsetikk ses nærmere på, og settes inn i en teoretisk etisk kontekst. Oppgaven vil kort gjøre rede for hva profesjonalitet er, og hvilket utgangspunkt sosionomer har gjennom yrkesetisk grunnlagsdokument, utarbeidet av FO. Begrepene profesjon og yrke begge brukes i oppgaven, og da forstås som det samme.

1.6 Begrepsavklaring

1.6.1 Profesjon

Profesjon er betegnelsen som brukes om et yrke hvor de (den) som jobber innenfor dette yrket har en fagutdannelse. Å profesjonalisere innebærer å skape et felles fagspråk, faglige metoder og hjelpemidler (SNL 2017). I denne oppgaven begrenses profesjon til å omfatte sosialt arbeid.

1.6.2 Etisk dilemma

Etisk dilemma beskrives som en situasjon hvor valgene vi må ta, utfordrer de verdier og normer som moralsk forplikter oss, altså et problem hvor det finnes innvendinger mot handlingsalternativene som finnes (Eide og Aadland 2008:21).

1.6.3 Prinsippbasert etikk

Med uttrykket prinsippbasert etikk menes det i oppgaven en etisk tankegang hvor den rette handlingen i et etisk dilemma er alltid den handling som er moralsk rett, uansett konsekvensene av den handlingen. Intellectuell kunnskap er en nødvendig og tilstrekkelig betingelse for gjennomføring av etikken, og det er det rasjonelle som styrer over det følelsesmessige (Barbosa da Silva 2007:135).

1.6.4 Ikke-prinsippbasert etikk

En ikke-prinsippbasert etikk er en etisk tankegang hvor en rett handling i et etisk dilemma vil være den handlingen som gir det beste utfallet sett i forhold til konsekvenser. Her er altså

karakteregenskaper, samvittighet og moralsk integritet viktig, og det rasjonelle enten eller synet viker for en sterkere involvering av følelser og empati (ibid.).

1.6.5 Integritet

Integritet er de kvaliteter som moralsk gjør en person rettskaffen og upåvirkelig i etiske spørsmål (SNL 2017).

2. Metode

2.1 Litteraturstudie

Denne oppgaven er en litteraturstudie. I dette ligger det implisitt at jeg som student ikke skal gjøre en egen studie, altså ikke bruke primærdata som jeg selv har samlet inn, men ut fra den problemstillingen jeg har kommet frem til, finne litteratur og forskning knyttet til tematikken jeg har valg. Designet på oppgaven blir dermed basert på det som beskrives som sekundærdata.

Denne type data finnes i bøker, tidsskrifter, eksisterende database (offentlig statistikk) og andre steder (Jacobsen 2015). Altså har noen andre allerede forsket, samlet data og skrevet om temaet andre steder og litteraturstudiets oppgave blir å finne ut hva som har blitt studert og forsket på innenfor et fagfelt, sammenstille dette og se hva som finnes av kunnskap (ibid.). Litteraturstudier kan bestå av det som kalles meta-analyser, hvor utgangspunktet er andre kvantitative studier. Jacobsen (2015) fremhever meta-analyser som litteraturstudier i sin mest formaliserte form. Ut fra dette kan da kvalitative studier antas å ses som meta-analyser, men her vil etterprøving av datagrunnlaget være langt vanskeligere. Videre snakkes det om sekundærdata-analyser, som er behandling av rådata som allerede foreligger. Eksempler på dette er kvantitative analyser av statistikk som kan være hentet inn av Statistisk sentralbyrå eller andre offentlige instanser. Jacobsen (2015) trekker også frem analyser av artikler i aviser, studier av kunnskapssyn i lærebøker og hvordan et gitt behandlingsopplegg presenteres av ulike tilbydere som andre eksempler på sekundærdata-analyser. Sekundærdata-analyser er ofte kritiske, på den måten at de ofte leter etter underliggende påstander i teksten. Denne typen analytisk tilnærming blir omtalt som dekonstruksjon og genreanalyse, begreper som kjennes igjen fra norskfaget på videregående, dette er metoder brukt i litteraturvitenskap for å analysere tekster.

2.2 Valg av litteratur

Basisen i en litteraturstudie er de skriftlige kildene som brukes. Det er da naturlig å beskrive hvordan søket for litteratur til denne oppgaven har foregått. Jeg startet med søk i Oria med

søkebegrepene sosialt arbeid, profesjonsetikk, profesjonsetikk og sosialt arbeid, etiske utfordringer i sosialt arbeid, professional ethics og ethics in social work. Etterhvert gjorde jeg søk med samme søkeord i Google Scholar og Idunn. I tillegg la jeg til søkebegrepet etikk og miljøterapi. Et søk som ikke gav så mange treff, var uttrykket kontekstuell etikk, hverken på nettet generelt eller i noen av de akademiske søkemotorene. Da oppgaven gikk inn i slutfasen, fikk jeg et treff i en tekstbok, men dette kom for sent til at jeg kunne inkludere denne i oppgavens litteratur. Videre har jeg tatt utgangspunkt i pensum på studiet i sosialt arbeid, og sett hva på faglitteraturen og henvisningene forfatterne har hatt, det som kalles snøball-metoden. Ved å se på litteraturhenvisningene i både pensumlitteratur og litteratur funnet i søkene, har jeg funnet nye kilder jeg har kunnet bruke. Men dette er samtidig en krevende måte å finne frem til litteratur på, for det er så vanskelig å slutte. Jeg avgrenset meg etterhvert til å se etter litteratur som omhandlet problemstillingen til oppgaven spesifikt, med tanke på hva jeg trengte i tillegg til det som allerede er på pensum i studiet. Blant annet har jeg ikke søkt etter litteratur som beskriver sosialt arbeid og profesjonen sosionom fordi dette er tema som er godt dekket gjennom den litteraturen som har vært pensum under hele studiet.. Det var viktigere for meg å søke på litteratur knyttet til etikk, profesjonsetikk, etisk refleksjon og etikk og miljøarbeid, da dette er begrenset dekket i pensumlitteraturen. Mot slutten av litteratursøket så søkte jeg spesifikt på Levinas, Kant og Løgstrup da dette er filosofer jeg ønsker å se nærmere på. Med hensyn til Levinas og Kant vil jeg ikke bruke deres primærkilder, men se hva som er skrevet om deres filosofi hos andre som skriver om etikk og profesjonsetikk.

2.3 Kildekritikk

Når en akademisk oppgave skrives, er det viktig å utøve en objektiv kildekritikk. Når det gjelder problemstillingen jeg har valgt i oppgaven, er det begrenset hvor mye det er skrevet direkte om etikk og den miljøterapeutiske hverdagen. Det er ingen større norske forskningsartikler direkte på det området. Det finnes noe om sosialt arbeid og NAV, og det er en overføringsmulighet mellom disse områdene på det etiske ved å være en sosionom. Det ligger implisitt i den akademiske begrepet at det utøves kildekritikk. Det skal gjøres rede for hvor kunnskapen som brukes kommer fra, og det gjelder både i det skriftlige og likefullt i utøvelsen av yrket (Dalland

2011:73) Når det gjelder utvelgelsen jeg har gjort etter mine søk, så har jeg først og fremst sett på hvor fersk litteraturen eller forskningen har vært. Videre har det vært viktig for meg å finne frem til kilder som er fagfellevurdert, det vil si at de er kvalitetssikret ved at å være gjennomgått av andre profesjonelle på fagområdet. Bøker som er gitt ut på akademiske forlag er et eksempel på fagfellevurdert litteratur. Artikler funnet i forskningstidsskrifter som British Journal of Social Work (BJSW) eller Fontene forskning er fagfellevurdert. Jeg har i hovedsak forholdt meg til bøker og artikler som etter disse kriteriene er fagfellevurdert. I tillegg har jeg brukt en doktorgradsavhandling, publisert ved UiO. Den er i utgangspunktet ikke kvalitetssikret med hensyn til innhold, men jeg har likevel valgt å bruke den da den er en av få forskningspublikasjoner rundt sosialt arbeid og etikk på norsk. Jeg har brukt to engelskspråklige artikler, da det er mer forskning og dermed litteratur å finne internasjonalt. Videre har jeg to arbeidsnotater, publisert på HIOA sine nettsider. Disse er ikke fagfellevurdert, men publisert av en anerkjent norsk forsker. Hadde omfanget på oppgaven vært større, ville jeg brukt vedkommende sine primærkilder, men har valgt grunnet oppgavens begrensede omfang å bruke disse. Å søke på engelsk gir mange treff i databaser verden over. Jeg har ikke hatt mulighet til å lese gjennom alt av artikler og litteratur jeg har funnet. Jeg valgte til slutt å bruke to artikler som har vært publisert i BJSW, da jeg var trygg på at disse var fagfellevurdert.

2.4 Oppgavens struktur

Oppgaven starter med en innledning hvor tema avgrenses, og problemstilling utformes. Så følger et metodekapittel. Kapittel tre og fire er litteraturgjennomgang. Så følger drøfting i kapittel fem og oppgaven avsluttes i kapittel 6.

3. Sosialt arbeid

Hos Levin (2004) beskrives sosialt arbeid som et anvendt fagområde, hvor hensikten er å hjelpe mennesker løse sine sosiale problemer. Viktig i dette aspektet er samhandlingen mellom personen, både som individ og kollektiv, og dens omgivelser. Fra dette kan det utledes at sosialt arbeid er det en sosionom utøver når vedkommende går inn i situasjoner hvor mennesker samhandler med sine omgivelser for å løse problemer som har oppstått. Det ligger i faget at sosialt arbeid skal jobbe for sosial endring, myndiggjøring og frigjøring for å bedre folkets velferd (Levin 2004:10).

Sosialt arbeids historie strekker seg kanskje så langt tilbake som menneskets opprinnelse. Homo ad juventum paratus – mennesket er beredt til å hjelpe andre er et sitat hentet hos Harald Swedner, svensk professor i sosialt arbeid. Men det er de som forfekter et standpunkt om at sosialt arbeid først startet med det moderne prosjektet, hvor forståelsen av mennesket i samfunnet endret seg. Likhet, likeverd og frihet ble viktig, og alle mennesker skulle ha det samme mulighetsrommet, utgangsposisjonen var ikke avgjørende (Levin 2004:20). Det var i første omgang religiøse og diakonale krefter som tok seg av samfunnets utstøtte og fattige og mye av jobben gikk ut på å utdanne fattige til samfunnsnyttige borgere.

Hos Levin (2004) brukes begrepet personen i situasjonen, og det pekes på i spørsmålet om det er mennesket eller samfunnet som er sykt, så er svaret begge deler fremfor å være enten eller. Her skapes det et spenningsfelt for sosialt arbeid som fag, hvor sosionomen kan plassere fokuset i de ulike dimensjonene og dermed se helheten. Levin (2004) sier det er viktig å huske at denne kombinasjonen har ligget der hele tiden. Levin viser til forskeren Gordon Hamilton som er mer dynamisk av sin tolkning av personen i situasjonen, hvor situasjonen beskrives som «de subjektive eller objektive virkeligheter som hele tiden interagerer» (Levin 2004:68). Et sosialt problem kan ikke forstås uten kunnskap om fenomenet, og kan heller ikke behandles uten å koble sammen økonomiske og sosiale faktorer. Fagmiljøene har lagt vekt på ulike faktorer som årsak til sosiale problemer, og det har vært en ulik tilnærming til hvordan problemene burde løses.

3.1 Profesjon – hva er det?

Hos Halvorsen (2013) beskrives en profesjon som en yrkesgruppe med avgrenset og spesialisert utdanning på høyere nivå, og det er en nærhet mellom utdanningen og utøvelsen av yrket. Det er mange kjennetegn knyttet til et yrke som anses som en profesjon, blant annet at handlinger og beslutninger ikke er basert på fordommer eller ubevisste tradisjoner, men på kunnskap og bevisste valg. Videre har profesjonene egen yrkesetikk, og profesjoner har i stor grad monopol på bestemte oppgaver og stillinger. Eksempler på kjente yrker med profesjonsstatus er leger, sykepleier og jurister. Hos Halvorsen (2013) skilles det på den deskriptive og normative betydningen av begrepet profesjon. På en side til å identifisere spesielle yrker, og på den andre siden til å karakterisere visse typer av aktiviteter eller praksis (2013:102). De organisatoriske kjennetegnene på at et yrke er en profesjon,

- innebærer at det er monopol på arbeidsoppgavene,
- at det autonomi i tilknytning til utførelsen av arbeidsoppgavene og
- at myndighetene har tillit til kompetansen til yrkesutøveren.

Videre er det knyttet noen dimensjoner til selve utførelsen ved profesjonene. En profesjon yter

- En tjeneste som er vanskelig å kontrollere utenfra
- Utfører oppgaver som vanskelig kan standardiseres og krever utøvelse av skjønn
- Tjenester som er basert på kunnskap og som er orientert mot endring
- Tjenester som er basert på normer for hva som er god og rettferdig behandling av brukere/pasienter/klienter

Disse kjennetegnene kan i større eller mindre grad prege mange yrker. Halvorsen (2013) peker på at det er når disse kjennetegnene styrkes at et yrke gjennomgår en profesjonalisering, og motsatt, blir avprofesjonalisert når kjennetegnene svekkes.

Leenderts (1997) trekker linjene fra tidlige tider da offentlig omsorg i stor grad var livssynsforankret, til dagens samfunn hvor omsorgen i større grad er forankret i det profesjonelle. I løpet av slutten på 1800-tallet kom en forsiktig profesjonalisering av yrkesgruppene i helse- og omsorgssektoren. Men det var i stor grad knyttet til kristne organisasjoner, og omsorgsfagene og -utøvelsen var forankret i livsverdier. Fra 1960-tallet fikk omsorgsyrkenes en forankring i en

vitenskapelig humanisme (ibid.). Leenderts trekker inn synet til humanisten og filosofen Tore Frost, som i en artikkel peker på nødvendigheten av denne utviklingen innenfor helse- og omsorgsyrkene.

3.2 Integritet i sosialt arbeid

I to artikler skrevet av den britiske forskeren Sarah Banks blir begrepene integritet og ansvarlighet satt i sammenheng med det etiske aspektet ved sosialt arbeid og sosionomens rolle. I rollen som hjelper har en sosionom i utgangspunktet stor makt og maktbalansen mellom sosionomen og den som skal hjelpes er skjev (Leenderts 1997). I sosialt arbeid generelt så er det store spenningsfelt, mellom kontroll og hjelp, teori og praksis, individ og samfunn og til slutt intensjon og virkelighet. Sosionomen står i disse spenningene daglig, og dette krever mye av sosionomen som menneske. Oppe i disse mulige konfliktfeltene så er det viktig å ha et avklart forhold til sin egen integritet og ansvarlighet. Banks (2005) gjør i artikkelen *Accounting for ethical difficulties in social welfare work: Issues, Problems and Dilemmas* rede for ulike sosionomers etiske utfordringer i deres daglige arbeid. De ulike historiene beskrives som selektive, situasjonsavhengige, komplekse og rotete, kombinert med etiske, tekniske og praktiske elementer i en salig blanding, og Banks sier at dette er hvordan sosialt arbeid er (Banks og Williams (2005:1019). I sosialt arbeid er ikke etiske dilemmaer oversiktlige og kronologiske i sin oppbygning. Det er underforstått at det er et stort sprang fra den teoretiske tilnærmingen til det etiske aspektet i sosialt arbeid til den hverdagen som sosionomen står i. På sosionomens arena skal mange hensyn tas, og det kan fort bli en vanskelig oppgave. Når Banks snakker om integritet legges det vekt på den profesjonelle siden av dette. Det skilles på integritet generelt, som intellektuell, artistisk og kroppslig integritet, og det som oppfattes som moralsk integritet. Banks identifiserer tre former for profesjonell integritet beskrevet i litteraturen (Banks 2010). Først beskrives den moralske riktige og gode oppførsel. Så kommer å stå opp for noe, altså forpliktelse til profesjonelle idealer og prinsipper. Sist kommer moralsk kompetanse og kapasitet, som legger til grunn evnen til å være refleksiv og reflekterende i møtet med den profesjonelle rollen. Dette kan innebære at sosionomen ser med nye øyne på de idealer og prinsipper vedkommende tidligere har forholdt seg til (ibid.).

4. Hva er etikk?

I dagligtalen brukes etikk slik at den ofte forveksles med moral. Når noen gjør noe galt eller en situasjon ender med galt resultat, sies det ofte at med mer etikk vil det som har blitt galt gjøres bedre. Dermed er etikk forbundet med moralisme, og ideer om forbud og regler kommer raskt til overflaten (Eide & Aadland 2014). Faglig er det vanlig å skille på disse begrepene. Begge begrepene har med en forventning til en gitt oppførsel, moral har i større grad med de hverdagslige oppfatningene av rett og galt, allmenmoral. Etikk på den andre siden viser til noe som er gjennomtenkt og reflektert over og baseres på oppfatninger av prinsipper som moralen bygger på. Skillet mellom etikk og moral kan trekkes opp mellom hverdagslige verdier og den mer gjennomtenkte og systematiske undersøkelsen av disse (Fjørtoft og Skogstad 1998). Hos Vetlesen beskrives etikk som kjernen av det som er urettferdig, signalisert av vår trang til å gripe inn når noen blir krenket (2007:6). Han beskriver det videre som et spørsmål som like mye må besvares i vår forståelse av samfunn og kultur som i forståelsen av det enkelte individ. Det tvinges frem et behov for å søke svar i mer enn etikk forstått som en filosofisk disiplin, innspill fra psykologi, sosiologi og historie gir oss til sammen innsikt i hva som bestemmer menneskets faktiske atferd og hva som bestemmer rett og galt. Eide og Aadland beskriver etikk som en metode hvor det reflekteres over hvordan ting kan være, hva som er rett og galt, godt og ondt, rettferdig og urettferdig. Etikk beskrives som et språk, hvor det formuleres moralske spørsmål, og som en metode hvor moralske spørsmål kan undersøkes og bli klarere. Hos Barbosa da Silva (2007) beskrives det som vi tenker etisk, men handler moralsk.

4.1 Profesjon- og yrkesetikk

I sosialt arbeid er det fokus på kunnskap og bevissthet knyttet til profesjonalitet, og samtidig så styres sosionomens yrkesutøvelse av verdier og etikk. Det er et økende fokus på lovverk og andre juridiske retningslinjer som kan være førende for yrkesutførelsen (Shulman 2013). Et kjennetegn ved en profesjon er at den har en særlig profesjonsetikk (Christoffersen 2011). Dette er ikke et sekundært kjennetegn ved profesjonene, men viktig for å skape en identitet for

profesjonen. Men det er ikke den enkelte yrkesutøver innenfor en profesjon som bestemmer denne etikken, men yrkesorganisasjonene som tar seg av utviklingen av profesjonsetikken. Yrkesetikken skal samle verdier og holdninger innenfor en profesjon. Lingås (2008) viser til yrkesetikken evokative funksjon, som innebærer mennesker innenfor en profesjon, samles om felles verdier. Ved at verdier, påbud og forbud blir utformet kjent på en slik måte at yrkesutøverne stimuleres til refleksjon, vil dette ideelt sett føre til at skillet mellom godt og ondt, rett og urett blir bevisst den enkelte. I Norge er helse- og sosialsektoren i stor grad drevet av det offentlige, enten i statlig eller kommunal regi. Velferdsstaten er tuftet på en ideologi hvor alle, uansett ulikheter i bakgrunn, evner og talenter er mennesker like i verd, og de har samme rett til goder (Henriksen og Vetlesen 2011). Denne utviklingen har bidratt til en større variasjon i yrkesgrupper innen sosialfeltet, og i økende grad har spesialiserte oppgaver ført til en økende profesjonalisering. Samtidig er samfunnet for øvrig i en stadig endring, og det påvirker også helse- og omsorgssektoren. Samfunnets moralske kvalitet kommer til syne gjennom den standard som samfunnet ønsker å etterleve for de svakeste og mest trengende (ibid.).

En interessant diskusjon rundt profesjonsetikken er om denne er å regne som en forlengelse av allmenn etikk, eller om profesjonsetikken står på egne ben ved siden av for å oppfylle en annen rolle enn den allmenne etikken som gjelder i samfunnet. Grimen (2005) argumenterer for at profesjonsetikken har utgangspunkt i profesjonenes samfunnsmandat, og derfor er en etikk som springer ut av politisk styrte prosesser. Det vises til at profesjonsetiske problemstillinger ikke ville reises om ikke en «bestemt type sosiale samanslutninger – profesjonar – har politisk legitimitet for eit samfunnsoppdrag, som kan variere frå profesjon til profesjon, og frå samfunn til samfunn.» (Grimen 2005:5). Andre igjen argumenterer for at profesjonsetikk er en forlengelse av den allmenne etikken, og at til syvende og sist så er profesjonsetikkens grunnstein møtet mellom den profesjonelle og klienten, og da den profesjonelles ansvar for å handle til den andres beste (Christoffersen 2013).

4.2 Sosionomenes yrkesetiske grunnlagsdokument

Fellesorganisasjonen (FO) som organiserer sosionomer, vernepleiere, barnevernspedagoger og velferdsvitere har utarbeidet et yrkesetisk grunnlagsdokument som gir grunnprinsipper for

hvordan sosionomer skal jobbe i møtet med samfunnets marginaliserte. Yrkesutøvelsen til sosionomen baserer seg på humanistiske og demokratiske verdier, og gjennom sin profesjon skal likeverd og respekt fremmes, og menneskers behov skal imøtekommes slik at deres ressurser kan bli brukt (FO 2016). Yrkesetisk grunnlagsdokument beskrives som et dokument hvis oppgave er å presentere forpliktende verdigrunnlag for profesjonene, drøfte etiske utfordringer og problemområder. Historisk har dette dokumentet vært igjennom endringer. Eide (2008) peker på at endringene kan oppsummeres som følger, fra handlingsregel til refleksjonsgrunnlag, fra å regulere flere forhold til ett forhold – for så å regulere flere forhold igjen og fra å gjelde en profesjon (sosionom) til å gjelde flere profesjoner (barnevernspedagoger, vernepleiere og til slutt velferdsvitere). Ses det på profesjonsetikkens basis, så er endringsområdene viktige. Regler og prinsipper settes med den alltid gjeldende sosialpolitikk, profesjonens interesser og mer allmenne etiske føringer i den tid de blir utformet. Kodeksen som kom i 1967 var gitt som et sett med regler (ibid.). De beskrives som «substansielle regler med et pliktmessig preg av typen *sosionomen skal.*» (Eide 2008: 33). Denne formen for profesjonsetikk har blitt kritisert, og et viktig poeng i kritikken har vært at ved å pålegge en profesjonsutøver til å følge regler, er resultatet av det at den enkeltes ansvar reduseres, og en ansvarsfraskrivelse kan begrunnes i de regler og plikter som er gitt (ibid.). Videre er det viktig at om denne formen for etikk skal fungere, at regler og situasjonen de skal brukes i er sammenlignbare, «slik at reglene kommer til anvendelse i sin definitive form.» (Eide 2008:33). Det kan nevnes at andre fagforeninger har utarbeidet etiske retningslinjer for deres medlemmer, men de er ikke omfavnet i samme grad som FOs retningslinjer som gjeldende for yrkesgruppen.

4.3 Profesjonsetisk basis

Eide (2008) argumenterer for at det er tre ulike posisjoner, som gir ulik basis for profesjonsetikken. Disse basisene er interessante i det øyeblikk sosionomens profesjonsetiske kodekser skal analyseres.

4.3.1 Basis i det politiske mandat

Når profesjonsetikken er knyttet til en profesjons samfunnsmandat, blir den politisk i sitt vesen. Basen for etikken er satt, rådende politikk gir ikke bare føringer til oppgavene som profesjonen skal utføre, men også normative føringer for hvordan oppdraget skal løses. For at den profesjonelle, i dette tilfellet sosionomen, skal jobbe etter en etisk god standard er det da gitt at denne må handle i samsvar med den til enhver tid rådende sosialpolitikk. Både profesjonsbaserte og personlige normer vil justeres med den gjeldende politikken. Dette aspektet er knyttet til en moderne og sterk offentlig sektor, slik Grimen argumenterer for at profesjonsetikken er. Det ligger et snev av ønske om kontroll av samfunnet i denne måten å se profesjonsetikkens basis på. Eide (2008) viser til Foucault, som kritiserer profesjonene oppførsel som lydige agenter i «samfunnets store disiplineringsprosjekt» (ibid.:38). Foucault anser at moderniseringen av samfunnet ikke bare handler om en økt frihet, men i tillegg om kontroll av de som lever på siden av det. I et slikt perspektiv, vil profesjonsetikkens innhold og basis bli nært forbundet med realisering av politiske målsetninger (Eide 2008).

4.3.2 Basis i profesjonsinteresser

Her er etikken begrunnet i selve profesjonen, sosialt arbeid. Laugsbygging er et uttrykk Eide (2008) bruker, og med dette menes det byggingen av profesjonen som en sammenslutning. Profesjonsetikken som byggestein i ulike profesjoner, kommer til syne når en profesjon eller yrkesgruppe presses. Den profesjons etiske kodeks brukes til å styrke status, spesielt synlig er det i de yrkene der båndene er nære mellom kodeksene og fagforeninger. Fagforeningens agenda er å fremme en gruppes egne interesser. Dette fører igjen til at gruppens yrkesutøvelse blir et spørsmål om profesjonens interesser. Dette er avhengig av at den kan legitimeres ut fra den rådende politikk og fra samfunnet for øvrig. Da vil det å følge en allmenn etisk diskurs gå fra å være et mål i seg selv til å bli et middel for å fremme profesjonen (Eide 2008).

4.3.3 Basis i allmenn etiske momenter

I denne basis er det ikke den faglige forståelsen eller oppdrag som er i fokus, men etisk tenkning av en mer allmenn karakter. Eide (2008) legger her til grunn en forståelse av at de etiske utfordringer som møtes representerer «allmenne etiske utfordringer som korresponderer med allmenne normer» (ibid.). Mer generelt sagt, så er det etiske retningslinjer folk flest vil gi sin tilslutning til. Her vil ikke profesjonsetikken bli utledet av den enkelte profesjons egenart eller virkeområde, men av en forståelse som er mye videre. I kraft av å være mennesker og samfunnsmedlemmer, kan profesjonsutøverer utvikle normer som grunnlag for sitt virke. Eide (2008) peker på at det er et poeng i seg selv at profesjonen trenger et eksternt etisk perspektiv, og det vil finnes i en kontekst som mennesker generelt enes om.

4.4 En fjerde basis – kontekstuell etikk

Noen omtaler profesjonsetikken som en form for anvendt etikk (Eide 2008). Profesjonsetikken beskrives som sekundær i forhold til rådene sosialpolitikk, den er sekundær i forhold til profesjonens interesser og til slutt så anses den som sekundær i forhold til den mer allmennbaserte etikken. Ved å forfekte disse perspektivene, innebærer det at profesjonsetikken er anvendt ut fra overordnede verdier og prinsipper, altså en hierarkisk tankegang. Tanken om en kontekstuell etikk utfordrer dette synet, om at det foreligger en uavhengig praksis- og erfaringsetikk med gyldighet og brukspotensiale innenfor et konkret felt, med et syn om at det er praksis og erfaring i en gitt kontekst som gis etisk status og som oppfattes etisk relevant. Det er en spenning mellom praksis og erfaring på den ene siden og regler og prinsipper på den andre. I den kontekstuelle etikken er tanken at dette skillet viskes ut og praksis og erfaring korrigeres i den aktuelle situasjonen og konteksten. Dermed forhindres problemstillinger og dilemmaer å havne i et uføre hvor forståelsen av situasjonen må tilpasses en forhånds formulert prinsipp (Eide 2008). Eide viser til filosofen Darley Koehn, og hennes forsøk på å knytte basisen for etikken til profesjonens oppdrag som uttrykkes med plikten til å hjelpe andre. Andre som forfekter dette synet er Grimen, begge to vil ta utgangspunkt i selve oppdraget, men er uenige om hvordan oppdraget skal karakteriseres. Hos Koehn er det et moralsk utgangspunkt, mens Grimen holder

fast i det politiske. Hos Koehn knyttes selve utøvelsen av profesjonen til dens primære formål, å hjelpe. Formålene er profesjonsspesifikke og -nære, og egnet som begrunnelse for den profesjonsetiske kodeksen. Koehn argumenterer for at dette er en tilnærming i de klassiske profesjonene, så utvider professor i medisinsk etikk Per Nordtvedt, anvendelsesområdet ved å legge forholdet mellom profesjonsutøver og klient til grunn, ikke det profesjonsspesifikke (ibid.). Ved dette innlemmes alle profesjoner som utøver sitt virke i møte med andre og det innebærer at etikken ikke blir et «supplement til yrkesutøvelsen, men et moment som ligger i selve yrkesutøvelsen.» (Eide 2008:48). Denne tenkningen se en spor av i yrkesetisk grunnlagsdokument, når *relasjon mellom sosionom og klient og møtet mellom mennesker* fremheves.

4.5 Prinsippbasert etikk

Forenklet fremstilt brukes begrepene prinsippbasert etikk og ikke-prinsippbasert etikk som en metode for å dele opp etikken langs en akse (Barbosa da Silva 2007). Her vises det til Sokrates spørsmål om mennesker gjør det gode og handler det rett utelukkende på grunnlag av kunnskap om rett og urett, godt og vondt? Filosofer som svarer ja på dette, vil hevde at kunnskap er nødvendig og tilstrekkelig som betingelse for etikken og det moralske liv. Her regnes fornuften til å være i stand til å kontrollere både vilje og følelser, og det forutsettes at følelsene underordnes viljen. Dette ses som en prinsippbasert etikk. Barbosa da Silva peker videre på at det ekstreme rasjonalistiske menneskesynet har påvirket filosofien i den vestlige verden gjennom historien, fra Platon til i dag. Dermed har det også påvirket etikken. Menneskets vesen, verdi, livsmål og mening bestemmes i termer av fornuft, intellektuell aktivitet, utvikling og prestasjon. Denne formen for etikk har hatt stor påvirkningskraft på helse- og omsorgsetikken. Her har følelsene liten plass, de blir oppfattet som «ukontrollerbare, villedende, og truende for det moralske liv» (ibid.:136, 174).

4.5.1 Pliktetikk

Pliktetikken er et eksempel på prinsippbasert etikk. Her er det viktig å avklare hva våre moralske plikter er (Henriksen og Vetlesen 2011). En handlings vesen eller iboende egenskaper er det som

bestemmer om en handling er rett eller urett, og ikke dens konsekvenser, seg være om disse er positive eller negative (Barbosa da Silva 2007). Altså er en plikt noe vi er pålagt å gjøre, enden av oss selv eller andre. Om vi unnlater å gjøre det, oppstår det en «moralisk klanderverdig situasjon.» (Henriksen og Vetlesen 2011). Å gjøre noe ut fra plikt er altså å inneha en bestemt type etisk motivasjon for handlingen. Kjennskapen til hva som er rett, gir et blikk på en situasjon som oppstår, og utfra dette identifiseres den rette handlingen.

4.5.2 Kant og pliktetikken

Den mest kjente pliktetikeren er Immanuel Kant som levde fra 1724 – 1804. Hos ham er det et skille mellom en handlings etiske motivasjon, og motivasjonen som aldri kan bli etisk, hensynet til goder knyttet til bestemte situasjoner (Henriksen og Vetlesen 2011). Kants syn er at om hensynet til goder skal bestemme handlingen, vil det raskt ende opp i selvmotsigelser. Kant stiller to krav for å finne ut hva som er rett. For det første må regelen det skal handles fra identifiseres. For det andre påpeker Kant at de eneste moralske akseptable reglene er de som kan universaliseres. Det er for Kant det eneste moralske fornuftige, her er muligheten til motsigelser tatt vekk (ibid.). Det at etikken skal være allmenngyldig og universell er et av hovedtrekkene i den prinsippbaserte etikken (Barbosa da Silva 2007:174).

4.5.3 Det kategoriske imperativ

Kants overordnede mål er å sikre en moral som er gyldig uansett hvilke omstendigheter som råder. Her presenterer han det kategoriske imperativ som målestokken handlingsregler skal måles mot. Et kategorisk imperativ er noe som gjelder uansett, og enhver handlingsregel kan prøves mot den. Kants kategoriske imperativ lyder «Du skal bare handle etter en handlingsregel (maksime) som er slik at du samtidig kan ville at det blir gjort til en allmenn lov.» (Henriksen og Vetlesen 2011:167). På denne måten kan det være mulig å finne moralske handlingsregler som er allmenne og uavhengige av bestemte situasjoner. Videre skal disse handlingsreglene ikke bare være motivasjon for en person sine handlinger overfor andre, men også andres handlinger overfor den ene. Henriksen og Vetlesen kaller dette Kants versjon av den gylne regel, det du vil

at andre skal gjøre mot deg, skal du gjøre mot dem. Kan ikke dette benyttes på alle handlingsregler skapes en selvmotsigelse (2011).

4.6 Ikke-prinsippbasert etikk

Spørsmålet til Sokrates kan besvares med et nei. Filosofer som gjør det, mener det ikke er nok for mennesket å ha kunnskap om hva som er rett og godt for å kunne handle rett og godt. De forfekter et syn der mennesket må ha gode karakteregenskaper som motiver for å utføre det de etiske reglene og prinsippene krever (Barbosa da Silva 2007). Dette er den ikke-prinsippbaserte etikken. Dydsetikken, eller sinnelagsetikken, er en del av den ikke-prinsippbaserte etikken, og innenfor sinnelagsetikken befinner nærhetsetikken seg. I dydsetikken er en handling rett dersom den som utfører handlingen er drevet av et godt motiv eller intensjon (ibid.). Det henvises til den handlende persons karakteregenskaper, samvittighet og moralske integritet. Et utgangspunkt for denne tankegangen er Aristoteles forklaring av dyder. Det skilles mellom to ulike typer dyder, moralske og ikke-moralske dyder. Eksempler på moralske dyder er tapperhet, rettskaffenhet og måtehold. De ikke-moralske dydene er beskrevet som kunnskap og viten, ferdighet eller kunnen og praktisk visdom eller klokskap. Skillet mellom moralske og ikke-moralske dyder kan begrunnes i tanken om at de moralske dydene leder til bare moralske gode handlinger, mens de ikke-moralske kan motivere både moralske og ikke moralske handlinger. På den andre siden finnes lastene. Dette er karakteregenskaper som er onde, og kan motivere til å utføre urette og vonde handlinger i motsetning til dydene som motiverer til gode og rette handlinger. I Aristoteles tid var dydene universelle, men i dag skilles det på universelle og kulturspesifikke dyder. Nærhetsetikk er en form av dydsetikk, som betoner dyder som tillit, empatiske evner, medlidenhet og lydhørhet som grunnlag for følelsesmessig nærhet, i sterk kontrast til prinsippbasert etikk (ibid.).

4.6.1 Nærhetsetikken og den etiske fordring

Nærhetsetikken ser på den moralske intuisjon, begreper og prinsipper som uløselig knyttet til erfaringene med å være et menneske blant mennesker (Henriksen og Vetlesen 2011). Den moralske fordringen oppstår i møtet med et annet menneske, uten at noen har bestemt det. Det er

ikke et valg at det i møtet påhviler den ene et ansvar for den andre. En moralsk situasjon kjennetegnes ikke av at oppførselen nødvendigvis er moralsk god, men snarere ved at et valg mellom det gode og onde må gjøres (ibid.). Den danske filosofen Løgstrup uttrykker dette ved å si at den profesjonelle alltid har noe av den andres liv i sin hånd (Christoffersen 2013). I denne fordringen ligger det et aspekt av makt, ved at det hver gang vil være noe som står på spill i forholdet til den andre, og i den andres forhold til en selv. Som yrkesutøver ligger makten i den faglige kompetansen og profesjonen. I tillegg er det et personlig aspekt ved makten, som knytter seg til holdninger og evnen til kommunikasjon. Etisk sett er det den profesjonelles oppgave å bruke makten gitt vedkommende, til den andres beste. Den skal ikke brukes til å oppnå egne goder, men til å ta vare på det av vår nestes liv vi har i vår hånd. Dette er den etiske fordringen, og hvor kommer denne fra? Fordringen eies av ingen, og den kommer ikke fra arbeidsgiver eller staten, og like lite fra en selv. Ses det på med et kulturel relativistisk perspektiv, er hverken etikk eller moral annet enn kulturelle konvensjoner, regler og forpliktelse som gjelder innenfor en gitt kultur men ikke uten videre innenfor andre. Disse standpunktene tas avhengig av tid og sted. Men likevel er ikke det svaret alene. Den etiske fordringen har gyldighet uavhengig av tid og sted. Siden ingen eier den, kan ingen distansere seg fra den. Å finne opphavet til den etiske fordring, går ikke fordi den er bare vet at mennesket er. Dømmekraft brukes til å tolke denne fordringen, men skaper den ikke (Christoffersen 2013:87)

4.6.2 Den andres ansikt

I nærhetsetikken er møtet med den andres ansikt et viktig aspekt. Her legges det til grunn at kommunikasjon foregår med mer enn bare ord. Fokuset er mer på tilstedeværelsene i øyeblikket enn det talte ord der og da. «I min unikhet er jeg dermed noe av det medkommuniserte, personlig tilstede i hva den andre mottar, forholder seg til og responderer på – på *sin* likeså personlige fargede måte.» (Henriksen og Vetlesen 2011:221). Det som er felles er at alle mennesker har et ansikt å være. I motsetning til ordene, som formes og bestemmes over og som kan være åpne eller lukket, spontane eller nølende, elegante eller klumsete, så er bare ansiktet. Det er blottstilt og nakent og gir ordløse budskap. Det gir ikke etter og det som er skrevet i ansiktet er ordløst og blottet for makt. Ansiktets autoritet er i kraft at det bare er, og det gjør det det gjør, utsteder

appeller med innhold (ibid.). Filosofen Emmanuel Levinas anses som ansiktets filosof. I motsetning til hos Kant, hvor fordringen kommer fra jeget, flytter Levinas fordringen over til det andre mennesket. Her oppstår fordringen i møtet med den andre, den blir ikke gitt oss selv. Et problem nærhetsetikken her møter på er å unngå paternalisme. I begrepet paternalisme ligger det implisitt at andre tolker behovene for en selv, med tro om at tolkningen er overlegen personens egen. Tolkningen av hva som er det beste for en annen, krever erfaringsbasert innsikt, evne til empati og til å lytte til andres råd (ibid.). I nærhetsetikkens vektlegging av menneskets gitte avhengighet og sårbarhet, at vi angår hverandre og at «min skjebne er vevd inn i din, og vice versa. Slik er det fordi det å leve som menneske er å være gjensidig avhengig av andre, en såkalt interdependens som Løgstrup kaller det (ibid.). Både Levinas og Løgstrup er viktige bidragsyttere for forståelsen av nærhetsetikken. Nærhetsetikken treffer hovedtrekkene i den prinsippbaserte etikken, hvor den menneskelige relasjonen er i fokus, og helheten er viktigere enn delene. Intellekt, vilje og følelser er essensielle for etikken og det moralske livet (Barbosa da Silva 2007:176).

5. Drøfting

I besvarelsen er det ulike innfallsvinkler til å belyse problemstillingen, *Kan det å utvikle en kontekstuell profesjonsetikk hjelpe sosionomen å løse etiske dilemmaer som oppstår i arbeidshverdagen? Og hvilket utgangspunkt skal denne etikken ha?* Gjennom å se på hva sosialt arbeid er, gjennom både samfunnsmandatet og sosionomen som en profesjonell aktør legges grunnlaget for å se videre på integritet og etikk generelt og profesjonsetikken spesielt. Det er mange meninger som forfektes i forhold til både diskusjonen om sosialt arbeid og yrkets profesjonelle status og etikk som i satt i kontekst med yrke, integritet og profesjon.

5.1 Er sosialt arbeid en profesjon?

Et spørsmål det kan svares både ja og nei til. I den grad en profesjon innebærer at den som utfører arbeidet har en autorisasjon, som leger, sykepleiere og advokater har, så er svaret nei, sosialt arbeid er ikke en profesjon (unntaket er vernepleiere som kan søke om autorisasjon (Fellesorganisasjonen 2016)). Sosialt arbeid er en profesjon hvis en ser på de kriterier som er listet opp hos Halvorsen (2013) for hva en profesjon er. Halvorsen viser til at «yrker kan være profesjonalisert i større eller mindre grad». Fra 1960-tallet har det vært en utvikling innenfor sosialt arbeid som strekker seg i retning av større fokus på kompetanseutvikling. I etterkrigsårene ble det lagt vekt på at vitenskap og kunnskap skulle bidra til å oppfylle sosialpolitiske mål i det norske samfunn. I 1959 ble NOSO (Norsk sosionomforbund) opprettet. I 1992 slo de tre ulike forbundene innen sosialt arbeid (NOSO, Norsk vernepleierforbund og Norsk barnevernforbund) seg sammen i Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere. Velferdsstaten hadde et ideal om «sosial ingeniørkunst» (ibid.:103) som skulle bedre forholdene for de som var marginaliserte i samfunnet, og det ble et behov for arbeidskraft med høyere kompetanse. Denne utviklingen har bare styrket seg siden 1960-tallet og i dag er utdanningen til sosionom en treårig høyskoleutdanning, med mulighet for ytterligere påbygning i to år til en mastergrad. I år 2000 ble høgskoler og universiteter underlagt samme lovverk, og høgskolers utdanning skulle dermed være forskningsbaserte. Dette førte til en ytterligere akademisering av

sosionom feltet. I dag er det vanlig å omtale yrkene til de ulike sosialarbeiderne som profesjoner (Halvorsen 2013:104). I 2014 søkte FO om autorisasjonsordning for sosionomer og barnevernspedagoger, men dette ble avslått fra Helse- og omsorgsdepartementet (FO 2016).

5.2 Profesjon og etikk

Hos Barbosa da Silva (2007) legges det vekt på at profesjonsetikken har en funksjon. Den er identitetsskapende og bidrar til legitimitet. Integritet og selvstendighet er to viktige dyder som fremheves, og disse er essensielle i forhold til å kunne jobbe kontekstuellet med etikken, da det her tas utgangspunkt i praksis og erfaring for utøvelsen av etikken. I artikkelen til Eide (2008) er fokuset flyttet fra at et etisk problem skal tilpasses en forhånds formulert prinsipp, til å være noe som skal vurderes der og da. I dette ligger det implisitt at sosionomen må ha erfaringer og integritet som kan hjelpe til å håndtere de etiske aspektene ved situasjonen som vedkommende står overfor. Noe av denne erfaringen og integriteten vil være en del av oss, noe vi har lært og tilegnet oss som mennesker, mens annet vil være kunnskap vi har blitt presentert for og har tatt til oss som en del av oss. Et viktig aspekt i dette er at den kontekstuelle etikken skal være supplement til yrkesutøvelsen, men et moment som ligger i selve yrkesutøvelsen. Dette er et viktig poeng som finnes igjen som argumentasjon hos Barbosa da Silva (2007). Men hva skal denne etikken inneholde, og hvordan skal den utformes. Som tidligere nevnt, kan etikken deles inn i prinsippbasert etikk, og ikke-prinsippbasert etikk. La oss se nærmere på hvordan disse to formene for etikk forholder seg til yrkesutøvelse.

5.2.1 Pliktetikk og profesjon

Som yrkesutøver er det viktig å være konsistent, og det er ikke mulig å universalisere en handlingsregel og samtidig gjøre unntak fra denne. Moral er noe alle mennesker er grunnleggende forpliktet til, og om noen defineres utenfor eller overfor moralens område vil dette være betenkelig (Henriksen og Vetlesen 2011). Dette kan åpne for forskjellsbehandling, og gi en gruppe privilegier eller særretter ovenfor andre. Kant bidrar dermed til å klare gjøre hvilke krav som bør stilles til en yrkesutøver, at vedkommende må kunne stå inne for handlingsreglene med begrunnelse at denne/disse er noe alle skal handle utfra. Dette gir en integritet knyttet det å

være yrkesutøver (ibid.). Kants menneskesyn springer ut fra at mennesket i disse situasjonene er sin egen herre, og gir seg sine egne lover. Inn under dette finnes også menneskets moralske frihet. Det at mennesket kan handle fritt, gir mennesket verdi. Samtidig sikres mennesket å handle fritt, og dermed så henger respekten for menneskeverd og menneskets evne til å bestemme over seg selv nøye sammen hos Kant (ibid.). For at menneskets frihet og verd skal sikres, har Kant foreslått en alternativ formulering til det kategoriske imperativ. «Du skal alltid handle slik at du betrakter både deg selv og enhver annen person som et formål i seg selv og ikke bare som et middel.» (Henriksen og Vetlesen 2011:170). Knyttet dette opp mot yrkesutøvelse, er dette viktig i forhold til hvordan yrkesutøvelsen er. Å behandle mennesker som et middel er ødeleggende, for mennesker er det viktig å se seg selv og andre som noe mer enn midler for å oppnå et (eksternt) mål (Henriksen og Vetlesen 2011).

5.2.2 Nærhetsetikk og profesjon

Hos Løgstrup er det et poeng, at selv om den andres liv ligger i mine hender, så er det utelukket at det å ta vare på den andre ikke handler om å overta dennes ansvar og selvstendighet. I så måte har den profesjonelle omsorgen flere oppgaver, den skal møte den trengende der vedkommende er, som en svakere part, og bidra til bedring og bringe vedkommende tilbake som en sterkere part. Heri ligger poenget som kan rettferdiggjøre paternalismen; «som en midlertidig nødvendighet gitt den andres svekkede evner til autonomi, er paternalisme som har sin egen overflødighet og opphevelse som langsiktig mål (Henriksen og Vetlesen 2011:226).» Fordringen fødes i møtet med den andre, og gis en adressat og en avsender. Dette er et moralsk ansvar som overlates til yrkesutøveren, uten noe mer knyttet til seg. Et moralsk ansvar er ulikt en juridisk forpliktelse, som regulerer forholdet til den andre. Relasjonen blir symmetrisk, der forpliktelsen er den andres rett, og vice versa. Oppfylles ikke disse forpliktelsene kan relasjonen avsluttes. Det moralske ansvaret er ubedt, og gjennom nærhetsetikkens briller er dette ansvaret uten betingelser og usymmetrisk. Det er svakheten hos den andre som gir ansvar, mens i en kontrakt er det den andres styrke som forplikter.

5.3 Kontekstuell etikk

Den kontekstuelle etikken er i oppgaven beskrevet som noe som er situasjonsavhengig, og noe som må vurderes der og da, i motsetning til den etikken som i større grad beskrives som allmenngyldig og universell. I artikkelen til Eide, tas det til orde for at erfaringsgrunnlag og den praksis som i dag brukes skal gis et etisk innhold. Mens hos andre, som Grimen, er det i yrkets samfunnsmandat, det politiske og økonomiske hvor det etiske grunnlaget skal befestes. Å løse etiske dilemmaer som oppstår i arbeidshverdagen til den enkelte vil kunne få ulike utfall ut ifra hvor sosionomen finner sitt etiske utgangspunkt. At begge utgangspunkt har noe for seg, kan det argumenteres for. Sosionomen er nødt til å ta hensyn til de rammer som er satt i forhold til den jobben de skal gjøre, både når det gjelder lovverk og den enkelte arbeidsplass sine retningslinjer, både praktiske og etiske. Å ta utgangspunkt i yrkesetisk grunnlagsdokumentet er nødvendig da dette i dag, er det som legger etikkbasen for sosionomen som profesjonell. Historisk har yrkesetikken endret seg fra å være preget av en pliktmessig tvang, hvor den enkelte utøver blir fratatt ansvar for sine handlinger til å bli et grunnlag for en reflekterende kultur hvor den enkelte utøver blir utfordret i forhold til verdigrunnlag og hva som er det rette å gjøre. Hos Barbosa da Silva pekes det på nødvendigheten av både den prinsippbaserte og den ikke-prinsippbaserte etikken som grunnlag for en god yrkesetikk. I hverdagen må det være balanse mellom ansvaret overfor den vi skal hjelpe, og ovenfor det systemet vi er satt til å forvalte gjennom vårt samfunnsmandat som er nevnt i innledningen. Integriteten blir en viktig del av dette arbeidet. Hos Banks beskrives det tre former for profesjonell integritet, og disse vil være et godt utgangspunkt for å skape grunnlaget for en god kontekstuell etikk. Denne etikken skal ha gyldighet universelt, men samtidig ivareta det genuine unike i hver situasjon. Altså vil både det kategoriske imperativ hos Kant og den etiske fordringen hos Løgstrup ha gyldighet i arbeidet til sosionomen.

6. Avslutning

Denne oppgaven tar for seg problemstillingen *Kan det å utvikle en kontekstuell profesjonsetikk hjelpe sosionomen å løse etiske dilemmaer som oppstår i arbeidshverdagen? Og hvilket utgangspunkt skal denne etikken ha?* Til dette har jeg lyst til å svare et ja, ut fra en tankegang hvor kontekstuell etikk blir noe som er en integrert del av meg som yrkesutøver og ikke noe jeg må forholde meg til som noe som er distansert fra meg. Jeg startet denne oppgaven med det i tankene at nærhetsetikk utelukkende var en fornuftig etikk å basere en sosionoms profesjonsetikk på. Men etterhvert som jeg dykket inn i litteraturen rundt temaet, ble jeg selv utfordret. Det er for det første et komplekst og vanskelig tema å sette seg inn i. Filosofi som fag kan oppleves som fjernt og utilgjengelig, og noen ganger opplevde jeg å bli selvmotsigende i mine egne argumenter. Filosofi er ikke noe vi kan være for eller imot, og det gjennomsyrrer oss som mennesker enten vi vil eller ikke. Dette er frustrerende. Og det gjør meg bare mer nysgjerrig på hvorfor etikk og filosofi ikke har en større plass i utdannelsene til de profesjonene som i samfunnet skal hegne om andre mennesker, det være seg leger eller sosionomer. Det var mange aspekter jeg hadde lyst til å bringe inn men ikke har hatt plass til. Et av disse aspektene er refleksivitet og hvilken plass det har i vår etiske hverdag. Vi endrer oss, og det gjør også forutsetningene for det arbeidet vi gjør. Videre er jeg nysgjerrig på forholdet mellom meg som sosionom og systemene rundt som jeg må forholde meg til. Hva gjør jeg hvis målstyringen blir viktigere enn arbeidet jeg gjør?

6.1 Videre arbeid

Ut fra det innblikket jeg fikk i arbeidet med denne oppgaven, synes jeg det ville være interessant å finne ut av hvordan forholdet mellom etikk og integritet og yrkesutøvelse i Norge er. Det er skrevet lite om for eksempel miljøterapeutisk arbeid og etikk hos sosionomer. Eksemplet jeg starter oppgaven med viser at det er enda mye å gjøre for å jobbe med holdningene hos oss som yrkesgruppe. Grace satt i denne leiligheten uten noe i fire måneder fordi hjelperne rundt henne ikke hadde fått beskjed om å hjelpe henne. Men de gjorde heller ikke noe for å gjøre systemet

oppmerksomme på at Grace trengte hjelp. For meg er ikke det holdbart, hverken på person-, organisasjon- og samfunnsnivå.

7. Litteratur

- Banks, S. (2010). *Integrity in professional life: issues of conduct, commitment and capacity*. *British Journal of Social Work* 40(7): 2168-2184
- Banks, S. og Williams, R. (2005). *Accounting for Ethical Difficulties in Social Welfare Work: Issues, Problems and Dilemmas*. *British Journal of Social Work* 35(7): 1005-1022.
- Barbosa da Silva, A. (2007). *Etikk og menneskesyn i helsetjeneste og sosialt arbeid*. 1. utg. Oslo: Gyldendal akademisk
- Christoffersen, S.Aa. (2013). *Profesjonsetikk – om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4. utg. Oslo: Gyldendal akademisk
- Damsgaard, H. L.(2004). *Den profesjonelle sosialarbeider*. 1. utg. Oslo: Cappelen akademisk
- Eide, S. B. (2008). Profesjonsetikkens basis. *Fontene forskning*. 1(1):30-53
- Eide, T. og Aadland, E. (2008). *Etikkhåndboka for kommunens helse- og omsorgstjeneste*. 2. utg. Oslo: Kommuneforlaget
- Fellesorganisasjonen FO (2015). *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. Lastet ned fra: <https://www.fo.no/yrkesetikk/category150.html> 29.4.2016
- Fjørtoft, K. og Skogstad, B. (1998). *Etikk i sosialt arbeid. Mellom samfunnsplikt og personlig ansvar*. 1. utg. Oslo: Gyldendal
- Grimen, H. (2005). *Profesjonsetikken sitt grunnlag*. SPS Arbeidsnotat <http://www.hioa.no/Om-HiOA/SPS/filer-sps/arbeidsnotater/6-2005-Grimen-profesjonsetikken-sitt-grunnlag>
- Halvorsen, K., Stjernø S. og Øverbye, E. (2013) *Innføring i helse og sosialpolitikk*. 5. utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Henriksen, J. O. og Vetlesen, A. J. (2006). *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. 3. utg. Oslo: Gyldendal akademisk
- Jacobsen, D. I.(2004). *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene*. 2. utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget

- Leenderts, T. AA. (1997). *Person og profesjon. Om menneskesyn og livsverdier i offentlig omsorg*. 2. utg. Oslo: Gyldendal akademisk
- Levin, I. (2004). *Hva er sosialt arbeid*. 1. utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Lingås, L. G. (2008). *Etikk og verdivalg i helse og sosialfag*. 4 utg. Oslo: Gyldendal akademisk
- Shulman, L. (2003). *Kunsten å hjelpe individer og familier*. 1. utg. Oslo: Gyldendal akademisk
- Store Norske Leksikon. (2017). «Profesjon.» Hentet 20.4.2017 <https://snl.no/profesjon>
- Store Norske Leksikon. (2017). «Profesjonalisere.» Hentet 20.4.2017 <https://snl.no/profesjonalisere>
- Store Norske Leksikon. (2017). «Integritet.» Hentet 20.4.2017 <https://snl.no/integritet>
- Vetlesen, A. J. (2007). *Hva er etikk?* 1. utg. Oslo: Universitetsforlaget